

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นในบทที่ ๑ ถึงบทที่ ๔ แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ทิฐิเจตสิกเป็นเจตสิกดวงหนึ่งที่มีความสำคัญมากทางฝ่ายอกุศลธรรมซึ่งเป็นตัวนำพาชีวิตไปในทางผิดเสมอซึ่งเกิดวนเวียนมา หลายภพชาติในอดีตและจมอยู่ในกองแห่งความทุกข์ แต่บุคคลใดเมื่อได้ดำเนินการถอนทิฐิเจตสิกตามรูปแบบและกระบวนการถอนทิฐิเจตสิกตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้เป็นผลสำเร็จเด็ดขาด ก็จะยกระดับคุณภาพจิตและเจตสิกทางฝ่ายกุศลธรรมเป็นสัมมาทิฐิโลกุตตระ ซึ่งเป็นองค์มรรคองค์แรกในอริยมรรคมีองค์ ๘ และส่งผลให้ได้รับอารมณ์พระนิพพานซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากที่สุดทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ทุกชีวิตมนุษย์มีสิทธิเท่าเทียมกัน (ยกเว้นเป็นบางบุคคลที่ไม่สมประกอบหรือมีกรรมชั่วหนักมาก) หากบุคคลใดท่านใด มีจิตปรารถนามุ่งมั่น ตั้งใจ แน่วแน่ ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคใด ๆ ที่จะถอนทิฐิเจตสิกในชาตินี้เป็นผลสำเร็จได้ ซึ่งมีข้อสรุปผลการวิจัยดังนี้ คือ

ผลการวิจัยพบว่า ทิฐิเจตสิกกับมิจฉาทิฐิมีความหมายเหมือนกันคือ ความเห็นผิดและยึดถือผิด มีความเห็นไม่ตรงตามสภาวะที่เป็นจริง ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ล้วนแต่มีบทบาทเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศแห่งชีวิตในการสร้างกรรมชั่วหรือชั้นนำวิถีชีวิตและสังคมมนุษย์ไปในทางอกุศลธรรม หรือส่งผลแห่งกรรมชั่วข้ามภพชาติ ดังปรากฏในปาฏลียสูตร กล่าวว่าหลังจากตายแล้วยังไม่พ้นจากการจะไปเกิดเป็นเปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน สัตว์นรก (อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก) และคำว่าทิฐิเจตสิกที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความหมาย ลักษณะ ประเภทของทิฐิเจตสิก มีหลากหลายประเภท เช่น ลักกายทิฐิ (ความเข้าใจผิด ความสำคัญผิดในเรื่องตัวตน) สัสสตทิฐิ (ความเห็นว่าอัตตาและโลกเที่ยง) อุจเฉททิฐิ (ความเห็นว่า อัตตาขาดสูญ) นัตถิกทิฐิ (ความเห็นว่าสิ่งที่ทำแล้วไม่มีผลแห่งกรรม) อเหตุกทิฐิ (ความเห็นว่าไม่มีเหตุปัจจัยแห่งกรรม) อภิริยทิฐิ (ความเห็นว่าเหตุแห่งกรรมดีชั่วและผลแห่งกรรมดีชั่วไม่มี) และทิฐิ ๖๒ ที่ปรากฏในพรหมชาลสูตรและทิฐิเจตสิกที่ปรากฏใน คัมภีร์อภิธรรมปิฎก เช่น อรรถที่มนิกายสุมังคลวิลาสินี ธรรมสังคณี อัญญาสาสินี อภิธัมมาวตาร อรรถาภิธัมมัตถสังคหะ อภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกาและในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี ในปกรณ์วิเสส (วิสุทธีมรรค ในปรมัตถโชติกะ) และได้ศึกษาถึงฐานแห่งทิฐิ ๘ ประการ พบว่าการที่ทิฐิจะเกิดขึ้นได้ต้องมีฐานที่อาศัยหรือที่เรียกว่า

เหตุปัจจัยให้เกิดทวิฏฐิซึ่งเรียกว่า “ฐานแห่งทวิฏฐิ” มีอยู่ ๘ ประการ คือ ๑. ชั้นทั้งหลายเป็นฐานแห่งทวิฏฐิ ๒. อวิชา เป็นฐานแห่งทวิฏฐิ ๓. ผัสสะ เป็นฐานแห่งทวิฏฐิ แห่งทวิฏฐิ ๔. สัญญา เป็นฐานแห่งทวิฏฐิ ๕. วิตก เป็นฐานแห่งทวิฏฐิ ๖. อโยนิโสมนสิการ เป็นฐานแห่งทวิฏฐิ ๗. ปาปมิตร เป็นฐานแห่งทวิฏฐิ ๘. พรโตโฆสะ เป็นฐานแห่งทวิฏฐิและศึกษาถึงกระบวนการเกิดขึ้นของทวิฏฐิเจตสิก องค์ธรรมที่เกิดร่วม ทวิฏฐิเจตสิก และโทษของทวิฏฐิเจตสิก มี ๒ ประการคือ ๑) โทษของทวิฏฐิเจตสิกต่อตนเอง ๒) โทษของทวิฏฐิเจตสิกต่อผู้อื่น ทวิฏฐิเจตสิกหรือทวิฏฐิที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาทเมื่อชีวิตมนุษย์และสังคมได้ยึดเอาทวิฏฐิใด ทวิฏฐิหนึ่งเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต ๆ ก็จะได้เห็นหน้าต่อไปภายใต้กรอบแห่งทวิฏฐินั้น

หากรู้ชัดเจนนเรื่องทวิฏฐิเจตสิกหรือมีจนาทวิฏฐิที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ก็จะเป็นปัจจัยส่งผลทำให้การถอนทวิฏฐิเจตสิกได้สะดวกมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีกระบวนการถอนทวิฏฐิเจตสิกด้วยมัชฌิมนธรรมด้วยชั้น ๕ คือ ๑. ได้สดับ ๒. ได้เห็นพระอริยะ ๓. ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ๔. ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ๕. ได้เห็นสัตบุรุษ ๖. ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ๗. ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ ๘. ไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตา ๙. ไม่พิจารณาเห็นอัตตาว่ามีรูป ๑๐. ไม่พิจารณาเห็นรูปในอัตตา ๑๑. ไม่พิจารณาเห็นอัตตาในรูป ๑๒. ไม่พิจารณาเห็นเวทนาโดยความเป็นอัตตา ๑๓. ไม่พิจารณาเห็นอัตตาว่ามีเวทนา ๑๔. ไม่พิจารณาเห็นเวทนาในอัตตา ๑๕. ไม่พิจารณาเห็นอัตตาในเวทนา ๑๖. ไม่พิจารณาเห็นสัญญาโดยความเป็นอัตตา ๑๗. ไม่พิจารณาเห็นอัตตาว่ามีสัญญา ๑๘. ไม่พิจารณาเห็นสัญญาในอัตตา ๑๙. ไม่พิจารณาเห็นอัตตาในสัญญา ๒๐. ไม่พิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นอัตตา ๒๑. ไม่พิจารณาเห็นอัตตาว่ามีสังขาร ๒๒. ไม่พิจารณาเห็นสังขารในอัตตา ๒๓. ไม่พิจารณาเห็นอัตตาในสังขาร ๒๔. ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตา ๒๕. ไม่พิจารณาเห็นอัตตาว่ามีวิญญาณ ๒๖. ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตา ๒๗. ไม่พิจารณาเห็นอัตตาในวิญญาณ มีทั้งหมด ๒๗ ข้อ และต้องถอนด้วยชั้น ๕ เท่านั้น ต้องรอบรู้ชั้น ๕ โดยไม่เข้าไปยึดติด และ พิจารณาเห็นชั้น ๕ แต่ละชั้น ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา ได้พบกระบวนการถอนทวิฏฐิเจตสิกด้วยอายตนะ ๑๒ โดยการพิจารณาอายตนะภายใน ภายนอก โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา กระบวนการถอนทวิฏฐิเจตสิกด้วยไตรลักษณ์ คือการพิจารณาทวิฏฐิเจตสิกด้วยอาการไม่เที่ยง การถอนทวิฏฐิโดยการเข้าถึงไตรลักษณ์ โดยการใช้กระบวนการถาม-ตอบปัญหาพร้อมยกอุปมาประกอบ ได้พบกระบวนการถอนทวิฏฐิเจตสิกด้วยกรรม ได้แก่ การสร้างกรรมดี คือ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดิในกาม เว้นขาดจาก การพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูด คำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ก่อนที่จะเจริญสมถานาปานสติและวิปัสสนากรรมฐาน ต้องถอนทวิฏฐิเจตสิกด้วยมัชฌิมนธรรมก่อนเป็นขั้นต้นจึงจะสะดวกและง่ายต่อการถอนทวิฏฐิเจตสิกในขั้นสูงต่อไป ซึ่งมีรูปแบบและกระบวนการถอนทวิฏฐิเจตสิกตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างหลากหลาย คือ

การถอนทิฏฐิเจตสิกด้วยการศึกษาและการพกัลยาณมิตรผู้ที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยกระบวนการการบำเพ็ญทานบารมี ศีลบารมี บำเพ็ญข้อวัตรการเดินธุดงค์ การสร้าง ๒ เหตุปัจจัยทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิโลกียะและเกิดสัมมาทิฏฐิโลกุตตระ เช่น กระบวนการถอนสักกายทิฏฐิเป็นไตรลักษณ์ กระบวนการถอนอหังการทิฏฐิ โดยการไม่ทรงตอบปัญหา เพราะเป็นการโต้เถียงกัน ไม่มีข้อยุติ หรือยุติได้ก็ไม่เกิดประโยชน์เพราะพระพุทธองค์ทรงไม่ยึดมั่น ถ้อยมั่น ไม่อุปาทานชั้น ๕ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่เกิดจากผัสสะทางอายตนะหก ได้พบกระบวนการถอนนิยตมิจฉาทิฏฐิ ๓ โดยการเว้นอกุศลธรรม ๓ คือ ๑. กายทุจริต ๒. วาจทุจริต ๓. มโนทุจริต ให้บำเพ็ญกุศลธรรม ๓ คือ ๑. กายสุจริต ๒. วาสุจริต ๓. มโนสุจริต กระบวนการถอนทิฏฐิ ๖๒ โดยการไม่ยึดมั่นถือมั่นหรือหลุดพ้น ทางผัสสะ ๖ ได้พบกระบวนการถอนมิจฉาทิฏฐิ คือ การไม่ไปคบหากับผู้มีมิจฉาทิฏฐิ ได้พบการถอนทิฏฐิเจตสิกโดยการเจริญสมถกรรมฐาน ๔๐ อารมณ์ เลือกปฏิบัติอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ผู้วิจัยได้เลือกและนำเสนอการเจริญอานาปานสติ และได้พบรูปแบบและกระบวนการถอนทิฏฐิเจตสิกด้วยวิปัสสนากรรมฐานมหาสติปัฏฐานสูตร หรือ สติปัฏฐาน ๔ จนเกิดมรรคญาณและพบปะกัลยาณมิตรหรือจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ ได้ให้แนวคิดในการถอนทิฏฐิเจตสิกโดยการพิจารณาชั้น ๕ เป็นไตรลักษณ์และไม่ยึดมั่นในชั้น ๕ โดยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสติปัฏฐาน ๔

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑. ข้อเสนอแนะโดยทั่วไป ผู้วิจัยได้แยกประเด็นการเสนอแนะโดยทั่วไปตามลำดับได้ดังนี้

(๑) ด้านผู้เรียนหรือผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนควรให้ความสำคัญ ใฝ่ใจศึกษา เรื่องการศึกษารูปแบบและกระบวนการถอนทิฏฐิเจตสิกตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างจริงจังเพราะจะได้รู้จักและเข้าใจจิตใจตนเองมากยิ่งขึ้น

(๒) ด้านครูผู้สอน ควรให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ เข้าถึงโดยรวดเร็วถูกต้องเหมาะสมมากที่สุดทั้งด้านระดับปริยัติศึกษา และระดับปฏิบัติศึกษาและทำให้ผู้เรียนเกิดสติปัญญาที่แก่กล้ารู้ทันเห็นแจ้งแห่งตลอดในจิต เจตสิก รูป ของตนเอง และผู้อื่น ทั้งระดับสมมุติสัจจะ ระดับปรมาตสัจจะ ระดับโลกียะและระดับโลกุตตระต่อไป

(๓) ด้านผู้บริหารควรให้ความสำคัญและควรส่งเสริมด้านจัดหาหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาบุคคลกรที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องดังกล่าวนี้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและควรจัดทำกิจกรรมให้มีแผนงานด้านการจัดการศึกษา ประจำปีให้เป็นลักษณะโครงการต่อเนื่องและปฏิบัติทุก ๆ ปี หรือจัดโครงการสัมมนาวิชาการประจำปีภาคเรียนในเรื่องการถอนทิฏฐิเจตสิกในพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๔) ด้านการจัดทำหลักสูตรผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการจัดทำหลักสูตรให้ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพราะว่าผู้ที่เป็นนิสิตจะได้ศึกษาตามหลักสูตรที่เกี่ยวกับการถอนทิฏฐิเจตสิกและเมื่อจบการศึกษาก็จะส่งผลให้ผู้เรียนได้ดำเนินชีวิตเป็นบุคคลที่มีสัมมาทิฏฐิ ทั้ง ๒ ระดับ คือ ๑. ระดับโลกียสัมมาทิฏฐิ ๒. ระดับโลกุตตรสัมมาทิฏฐิ ต่อไป

(๕) ด้านสื่อการเรียนการสอน ผู้ที่หน้าที่เกี่ยวข้องควรจัดหาหรือตั้งงบประมาณแต่ละปีการศึกษาให้เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน เช่น คัมภีร์ระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ หรือวัสดุอื่นๆ ที่จำเป็นเพื่ออำนวยความสะดวกรวดเร็วและมีประสิทธิภาพในการเรียนการสอนหรือในการทำการวิจัย อีกอย่างนิสิตหรือพุทธศาสนิกชนจะได้เข้าถึงคัมภีร์นอกตัวซึ่งเป็นความจริงระดับสมมุติสัจจะที่จะเป็นปัจจัยให้เข้าถึงคัมภีร์ระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิในตัวหรือในรูปนามซึ่งเป็นความจริงระดับปรมาตมสัจจะ ควบคู่กันไปอย่างเหมาะสมจนกว่าจะเข้าสู่ มรรค ผล พระนิพพาน เป็นที่สุด

๕.๒.๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

(๑) ควรศึกษาโลกเจตสิกในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพราะโลกเจตสิกเป็นเจตสิกดวงหนึ่งที่เกิดร่วมกับทิฏฐิเจตสิกเป็นอกุศลมูลและเป็นสาเหตุทำให้เกิดความทุกข์ที่เรียกว่าเป็นสมุทัยสัจจะในอริยสัจ ๔ เพื่อจะได้ถอนทิฏฐิเจตสิกได้สะดวกมากขึ้น

(๒) ควรศึกษาพัฒนาการแห่งการอธิบายสติเจตสิกในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพราะเป็นเจตสิกดวงหนึ่งในอริยมรรคองค์ ๘ ที่จะนำไปสู่การถอนทิฏฐิเจตสิกได้เป็นสมุจเฉทปหานะได้โดยเด็ดขาด

(๓) ควรศึกษาปัญญานิยม (ปัญญาทางปรัชญาและทางจิตวิทยา) กับปัญญาเจตสิก เพราะ สอดคล้องกับหลักธรรมองค์หนึ่งในหมวดธรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ หรือเป็นเจตสิกดวงหนึ่งที่เรียกว่า สัมมาทิฏฐิซึ่งมีองค์ธรรม คือ ปัญญาเจตสิกในอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือหรือปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการถอนทิฏฐิเจตสิกและเพื่อการบรรลุธรรมในระดับขั้นต้นและขั้นสูงสุดตามลำดับในปัจจุบันชาติ